

[Ulkoasiainministeriö]
[HEL 7M0774-58]

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto ulkoministeriölle kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomen viidennen määräaikaisraportin valmistelua varten

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää ulkoministeriötä mahdollisuudesta lausua kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen (SopS 1 ja 2/1998) täytäntöönpanosta Suomen viidennen määräaikaisraportin laatimista varten.

Euroopan neuvoston ministerikomitean hyväksymät edelliset puitesopimuksen täytäntöönpanoa Suomessa koskevat suositukset hyväksyttiin maaliskuussa 2017. Viidennessä raportissa on lausuntopyynnön mukaan tarkoitus tuoda esiin niitä toimia, joihin on ryhdytty tai ryhdytään ministerikomitean antamien päätelmien ja suositusten johdosta.

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) tarkastelee asiaa lasten oikeuksien näkökulmasta. Tässä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 60/1991) velvoitteilla on keskeinen merkitys.

LSKL korostaa erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artiklan mukaisen syrjäntäkiellon merkitystä tarkasteltaessa vähemmistöihin ja alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten asemaa ja oikeuksien toteutumista. LOS 2 artiklan syrjinnän kieltö ei ole vain passiivinen velvollisuus, joka kieltää kaikenlaisen syrjinnän yleissopimuksen mukaisten oikeuksien nauttimisessa, vaan se edellyttää valtiolta myös aktiivisia toimenpiteitä sen takaamiseksi, että kaikilla lapsilla on todellisuudessa yhtäläiset mahdollisuudet nauttia yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan. Syrjinnän kieltö liittyy kiinteästi sopimuksessa turvattuun lapsen oikeuteen saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (LOS 3 artikla); Lapsen edun käsitteellä on tarkoitus varmistaa kaikkien yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täysimääräinen ja tehokas nauttiminen sekä lapsen kokonaisvaltainen kehitys.

Edellä sanottu huomioiden

- LSKL painottaa, että vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten osallisuuden vahvistaminen ja osallisuuden oikeuden toteutuminen edellyttää valtiolta aktiivisia toimenpiteitä. Valtion tulisikin edistää toimia, jotta saamelaisnuorten ohella myös muihin vähemmistöryhmiin kuuluvilla lapsilla olisi mahdollisuus saada äänensä kuuluviin;
- LSKL korostaa ihmisoikeuskasvatuksen merkitystä vihapuheen ja muun syrjinnän torjumisessa. Aktiiviseen syrjinnän ennaltaehkäisemiseen, sen tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen tulisi kohdentaa enemmän huomioita lainsäädännössä ja viranomaistoiminnassa.
- LSKL painottaa, että sosiaali- ja terveyspalveluissa tulee vahvistaa eri kieli- ja kulttuuritaustojen huomioimista. Ammattilaisten kielitaitoa ja eri kulttuurien ymmärrystä tulee lisätä ja eri vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten hyvinvointia koskevaa tietopohjaa vahvistaa. Palvelun

saaminen omalla kielellä korostuu erityisen haavoittuvassa tilanteessa olevien lasten ja heidän perheidensä kohdalla. LSKL pitääkin erityisen huolestuttavana riittämätöntä palvelutarjontaa ruotsin- ja saamenkielisen sijaishuollon osalta. Oman kielisten sosiaali- ja terveystalveluiden saamiseen on kiinnitettävä huomiota myös muita vähemmistökieliä äidinkielenään puhuvien lasten osalta;

- Romanioppilaiden koulutuksen tuki tulee varmistaa;
- LSKL korostaa lapsen oman kielen oppimisen merkitystä. Saamenkielen- ja ruotsinkielentaitoisen opetus- ja varhaiskasvatushenkilöstön määrää tulee lisätä vastaamaan tarvetta. Huomioiden romanikielen erittäin uhanalainen asema Suomessa myös toimenpiteitä romanikielen elvyttämiseksi tulisi vahvistaa. Saamelaisilla lapsilla tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus saamen kielen ja kulttuuriin opetukseen myös kotiseutualueen ulkopuolella.
- LSKL esittää huolensa siitä, että venäjänkielisten lasten elinolosuhteista ei ole kerätty eikä kerätä systemaattisesti tietoa. Venäjänkielisten lasten hyvinvoinnista ja asemasta yhteiskunnassa tarvitaan tutkimusta tilannekuvan luomiseksi ja näin tarvittavien toimenpiteiden suuntaamiseksi.

Lapsivaikutusten arviointi

Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen edun ensisijaisuuden noudattaminen edellyttää lapsiin suorasti tai epäsuorasti liittyvien toimien ja päätösten arviointia lainvalmistelussa, hallintotoiminnassa ja lainkäytössä. Kysymys on lapsivaikutusten arvioinnista. Lapsivaikutusten arviointi tulee ymmärtää prosessiluonteisena, jolloin eri vaiheissa tehdyt arvioinnit täydentävät toisiaan. Lapsivaikutusten arviointi voidaan tehdä kolmessa vaiheessa: ennakkoarviointina, prosessiarviointina ja seuranta-arviointina.

LSKL korostaa seuranta-arvioinnin keskeistä merkitystä valtion määräaikaisraportin valmistelussa. Toteutettujen ja suunnitteilla olevien toimenpiteiden kuvauksen ohella tarvitaan tietoa, miten lainsäädännöllä ja toimintaohjelmilla on kyetty vaikuttamaan sopimuksen soveltamisalaan kuuluvien lasten asemaan. Näin lapsivaikutusten arvioinnin avulla voidaan tuoda esille ihmisoikeusvelvoitteiden tosiasiallista toteutumista sopimusvaltiossa.

Toimenpiteet vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten osallisuuden vahvistamiseksi

Lapsen oikeus esittää omat näkemyksensä ja saada ne asianmukaisesti huomioon otetuksi (LOS 12 artikla) on keskeinen osa lapsen oikeuksien sopimuksen lapsen edun määritelmää. Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan korostanut, että vähemmistöryhmiin ja alkuperäiskansoihin kuuluvilla lapsilla, siirtolaislapsilla ja muilla lapsilla, jotka eivät puhu enemmistön kieltä, tunnustettaisiin olevan oikeus ilmaista näkemyksiään yhtäläisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa¹. Myös ministerikomitea suositti viimeisessä päätöslauselmassa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomea tarjoamaan tehokkaan ja osallistavan päätöksentekoon liittyvän viestinnän, kuulemisen ja vaikuttamisen kanavan kaikille vähemmistöryhmille.

Saamelaiskäräjien yhteydessä on vuodesta 2011 toiminut nuorisoneuvosto, joka mm. valmistelee saamelaisnuoria koskevia saamelaiskäräjien lausuntoja, aloitteita ja muita kannanottoja. Nuorisoneuvoston verkkosivuja ollaan parhaillaan uudistamassa ja tämän työn osana sivustolle on tarkoitus myös avata saamenkielinen saamelaisnuorille tarkoitettu tieto- ja neuvontapalveluosio, jonka kautta nuorilla on

¹ Yleiskommentti nro 12 (2009): Lapsen oikeus tulla kuulluksi.

mahdollisuus esittää kysymyksiä ja saada vertaistukea elämää askarruttaviin kysymyksiin. Hankkeen rahoitus tulee opetus- ja kulttuuriministeriöltä ja sen jakaa Lapin aluehallintovirasto.

Myös romaninuorilla on omia järjestöjä, mutta valtakunnan tasolla puuttuu vielä itsenäinen toimielin ja pysyvät rakenteet, joiden kautta romaninuorten ja -lasten näkemykset tulisivat päätöksentekijöiden tietoon. Vuoden 2016 alussa on perustettu aktiivisten romaninuorten toimesta Romaninuorten neuvosto, jonka tarkoituksena on tuoda romaninuorten ääntä kuuluviin (<http://romnuoret.blogspot.fi/>). Internetsivusto koostuu tällä hetkellä nuorten blogikirjoituksista.

LSKL painottaa, että vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten osallisuuden vahvistaminen ja toteutuminen edellyttää valtiolta aktiivisia toimenpiteitä. Valtion tulisikin edistää toimia, jotta saamelaisnuorten ohella myös muihin vähemmistöryhmiin kuuluvilla lapsilla olisi mahdollisuus saada äänensä kuuluviin.

Lasten ja nuorten kohtaama häirintä ja vihapuhe

YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisissä Suomea koskevissa päätelmissään esittänyt huolensa vähemmistöihin kuuluvien lasten kohtaamasta syrjinnästä. Komitea onkin kehottanut Suomea tehostamaan toimia etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten, maahanmuuttaja- ja pakolaislasten sekä vammaisten lasten syrjinnän torjumiseksi.² Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on viimeisessä päätöslauselmassaan suositannut Suomea tehostamaan pyrkimyksiä torjua kaikenlaista suvaitsemattomuutta, rasismia, muukalaisvihaa ja vihapuhetta erityisesti sosiaalisessa mediassa sekä tuomitsemaan kaikki rasismien ja etnisen vihan ilmaukset julkisessa keskustelussa.

Lastensuojelun Keskusliitto toteaa lasten syrjintäkokemusten olevan edelleen varsin yleisiä vähemmistöihin kuuluvien lasten arjessa ja korostaa, että **aktiiviseen syrjinnän ennaltaehkäisemiseen, sen tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen tulisi kohdentaa enemmän huomioita niin lainsäädännössä kuin viranomaistoiminnassa.**

Vuonna 2017 julkaistussa romanilasten ja -nuorten palveluiden nykytilaa kartoittaneessa selvityksessä arvioidaan yhtenä erityishaasteena olevan edelleen ennakkoluuloinen, asenteellinen ja syrjivä valtaväestö, jonka kielteiset asenteet välittyvät lapsille ja nuorille sanoina, tekoina ja loukkaavana käyttäytymisenä.³ Saamelaisnuoret ovat taas kertoneet tilanteista, joissa oman kulttuuri ja -kielitaustan puolustaminen (esim. saamenpuvun väärinkäytön kritisoiminen verkossa) on johtanut kiusaamiseen sosiaalisessa mediassa. Saamelaisnuoret ovat kertoneet kohdanneensa kielteistä suhtautumista saamelaisten oikeuksia kohtaan myös kuntien viranomaisten taholta.

Eriyisen huolestuttavana LSKL pitää sitä, että **kohderyhmäkokemusten mukaan vihamielinen puhe ja käytös on muuttunut sallitummaksi, eikä siihen puuttumisen kulttuuri ole kasvanut samanaikaisesti.** Yli 60 prosenttia 13–24-vuotiaista vähemmistöön kuuluvista nuorista raportoi oikeusministeriön vuonna 2016 julkaisemassa selvityksessä kokeneensa sanallisia loukkauksia ja häirintää.⁴ Asenneilmapiirin kiristyminen ulottuu muiden vähemmistöjen ohella ruotsinkielisiin suomalaisiin; kaksikielisten kuntien

² CRC/C/FIN/CO4*, kohdat 25-26.

³ Tarja Boelius: Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana LAPE-muutosohjelmaa. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (2017).

⁴ ”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriön julkaisu 7/2016.

kielivähemmistöön kuuluville kohdennetun kielibarometrin (2016) mukaan ruotsinkieliset ovat huomattavasti suomenkielisiä suuremmassa määrin sitä mieltä, että yleinen suhtautuminen eri kieltä puhuviin on muuttunut kielteisemmäksi⁵.

LSKL korostaa ihmisoikeuskasvatuksen ja vähemmistöjen kulttuuria koskevan asiallisen tiedon merkitystä vähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen ja muun syrjinnän torjunnassa. Kulttuurin tuntemuksen lisääminen on tärkeää myös vähemmistöryhmiin ja alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten identiteetin kehittymisen kannalta.

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus on Suomessa yleisesti vielä vähäistä ja epäyhtenäistä. Ihmisoikeuskeskuksen selvityksen (2014) mukaan suurimmat haasteet koskevat opettajien, kasvattajien, virkamiesten ja viranhaltijoiden koulutusta⁶. Tilanteen kehittymisen kannalta on positiivista, että nykyiset perusopetuksen opetussuunnitelman, varhaiskasvatussuunnitelman sekä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet korostavat ja tuovat monin tavoin esiin ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Lastensuojelun Keskusliitto kuitenkin painottaa, että niiden jalkautuminen edellyttää, että opettajilla on riittävät tiedot ja taidot ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamiseen. Tässä opettajankoulutuslaitoksilla on merkittävä rooli. Itsenäisen statuksensa vuoksi koulutusohjelmien sisällöt kuitenkin vaihtelevat opettajankoulutuslaitoksittain ja minimitasoa ihmisoikeuskasvatukseen liittyville opinnoille ei ole asetettu.

Kieli- ja kulttuuritaustan huomioiminen sosiaali- ja terveystalvissa

Lastensuojelun Keskusliitto painottaa, että lasten ja lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalvissa tulee vahvistaa eri kieli- ja kulttuuritaustan huomioimista. Esimerkiksi lastensuojelulain 4 §:n sekä sosiaalihuoltolain 3 §:n sisältämät lapsen edun määritelmät sisältävät henkilön etnisen ja kielellisen taustan huomioimisen⁷, mutta tähän liittyvää käytännön kehittämistyötä on tehty vielä hyvin vähän.

Kokemustiedon mukaan käytännön haasteita seuraa sekä ammattihenkilöstön kielen osaamattomuudesta sekä eri kulttuurien tuntemattomuudesta. **LSKL painottaa, että oman kielisen kohtaamisen ja kielitaitoisten ammattilaisten merkitys korostuu sosiaali- ja terveydenhuollossa, erityisesti erityisen haavoittuvassa tilanteessa olevien lasten kohdalla.**

Ruotsin kielen asema kansalliskielenä on taattu perustuslaissa. Ruotsin kielen erityisasemasta huolimatta ruotsinkielisten lasten ja nuorten lastensuojelu- ja terveydenhuoltopalvissa on jo pitkään havaittu olevan ongelmia kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Tähän kiinnitti huomiota myös Euroopan neuvoston ministerikomitea sekä neuvoo-antava komitea päätöslauselmassa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. Asiassa ei ole tapahtunut merkittävää parantumista viimeisinä vuosina, vaan edelleen yleisesti katsoen monen kaksikielisen kunnan ja sairaanhoitopiirin

⁵ Yhteenveto Kielibarometri 2016 tuloksista (14.9.2016):

https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/Kielibarometri2016_yhteenveto140916_fi_2.pdf/67e81660-8731-4124-a3da-9dda236d9ddf/Kielibarometri2016_yhteenveto140916_fi_2.pdf.pdf

⁶ Ihmisoikeuskeskus (2014): Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa. Människorättsfostran och -utbildning i Finland.

⁷ Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 20 artikla edellyttää, että lapsen sijaishuollossa on kiinnitettävä huomiota kasvatukseen jatkuvuuteen sekä etniseen ja kielelliseen taustaan.

kielillisissä palveluissa on heikkouksia. Vaikeuksia on tuottanut mm. se, että sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla työskentelevistä aidosti kielitaitoisista ammattilaisista on pulaa. Tämän seurauksena asiantuntevan ruotsinkielisen palvelun saaminen on summittaista ja sen saatavuus vaihtelee merkittävästi eri alueilla.

Ruotsinkielisten lapsi- ja perhepalvelujen nykytilannetta koskeneen kartoituksen (2017) mukaan muun muassa ruotsinkielisiä psykologi- ja lastenpsykiatripalveluja ei ole saatavilla riittävästi, ja myös puheterapeuteista ja erityislastentarhanopettajista on paikoitellen pulaa⁸. Käytännössä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä ei ole esimerkiksi kyetty järjestelemään työvuoroja siten, että jokaisessa vuorossa olisi riittävästi ruotsin kieltä hallitsevia työskentelemässä ruotsinkielisten asiakkaiden/potilaiden kanssa.

Hallituksen viimeisimmässä kielikertomuksessa (2017) ruotsinkielisten lastensuojelupalveluiden ongelmiin on kiinnitetty erityishuomiota. Kielikertomuksen mukaan haasteena on ruotsinkielisten sijoituspaikkojen saatavuus. Ongelma koskee niin laitos- kuin perhesijoituksia. Ruotsinkielisiä koulukoteja toimii Suomessa ainoastaan yksi.

Lastensuojelun työntekijät ovat kielikertomuksen mukaan kuvailleet ruotsinkielistä palveluverkkoa yleisesti ottaen vaikeasti hahmotettavaksi. Kielikertomuksen mukaan kieleen perustuvan palveluverkon kehittämisen haasteena on se, ettei ruotsinkielisestä lastensuojelusta sekä ruotsinkielisistä lastensuojelun asiakkaista ole vaadittavaa tietoa.⁹ Myös muiden puiteyleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien ryhmien, kuten romanien ja saamelaisten osalta on tuotu esille, ettei näihin ryhmiin kuuluvien lasten hyvinvoinnista ole olemassa riittävästi ajantasaista tutkimustietoa¹⁰.

LSKL painottaa, että eri vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten hyvinvointia koskevaa tietopohjaa tulee vahvistaa. Ajantasaista hyvinvointitietoa tarvitaan niin sosiaali- ja terveystalouden suunnittelussa, yksittäisen lapsen palvelutarpeiden kuin yleisempien hyvinvointivajeiden tunnistamisessa.

Saamelaisten kotiseutualueella viranomaisella on saamen kielilain mukaan erityinen velvollisuus huolehtia julkisten palvelujen saatavuudesta saamen kielellä. Käytännössä saamen kielellä tarjottavien sekä kulttuuritehtävien palvelujen saatavuutta vaikeuttaa merkittävästi koulutetun henkilöstön vähyyys sekä saamenkielisten sosiaali- ja terveystalouden tuotantoon budjettivuositain myönnettävän valtionavustuksen riittämättömyys. Esimerkiksi saamenkieliset neuvolapalvelut puuttuvat osasta saamelaisten kotiseutualueen kuntia kokonaan siitä huolimatta, että alueella elää alle kouluikäisiä lapsia, joiden ainoa tai vahvin kieli on saamen kieli. Myöskään saamenkielisiä puheterapeutteja ei ole tarjolla. Saamelaiskulttuurin huomioon ottavat pätevät vammaispalvelut sekä saamenkielinen lastensuojelu puuttuvat niin ikään kokonaan¹¹. Paikoin oman kielisten palveluiden tosiasiallista saamista vaikeuttaa se, etteivät viranomaiset tarjoa aktiivisesti tietoa saamenkielisten palveluiden mahdollisuudesta. Ongelma on nostettu nimenomaisesti esille psykiatristen palveluiden osalta, joita Suomen saamelaisilla olisi mahdollista saada Norjassa sijaitsevassa saamelaisten psykiatrisen terveydenhuollon kehittämiskeskuksessa.

⁸ Torbjörn Stoor – Ann Backman – Johanna Lindholm (2017): LAPE-programmet ur ett språkserviceperspektiv - en kartläggning och konsekvensbedömning av service på svenska för barn och familjer. Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (s. 9).

⁹ Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017 (s. 100-101).

¹⁰ Ks. esim. Tarja Boelius: Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana LAPE-muutosohjelmaa. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (2017) sekä Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017 (liite 2).

¹¹ Ks. lisää Riitta Lehtola – Pia Ruotsala (2017): Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus - Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut.

Saamelaiskäräjien kieliturvasihteerin Anne Kirste Aikio on nostanut esille erityisen käytännön ongelman, joka koskee leikki-ikäisten lasten neurologista kehitystä seuraavaa Lene-testiä. Suomessa Lene-testejä ei ole toistaiseksi kehitetty saameksi. Äidinkielen lisäksi lapsen kulttuuritausta vaikuttaa testin suorittamiseen, joten testi tulisi muokata sekä saamenkielelle että saamen kulttuurin huomioivaksi. Suomen johtava oppimisvaikeuksien monitieteisen tutkimuksen ja kehittämistyön yksikkö Niilo Mäki Instituutti on yhteistyökumppaneidensa kanssa hakenut julkista rahoitusta Lene-Sápmi -hankkeelle sitä toistaiseksi saamatta.

Romanioppilaiden koulutuksen tuki

Vaikka kuluneen vuosikymmenen aikana romanilasten osallistumista varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen on onnistuttu lisäämään merkittävästi, keskeyttävät romanitaustaiset opiskelijat opintonsa silti edelleen muuta väestö useammin. Hakeutuminen toisen asteen opintoihin on romaneilla edelleen harvinaisempaa kuin muulla väestöllä.

Euroopan neuvoston ministerikomitean ohella romanioppilaiden tuen tarpeeseen on kiinnittänyt huomiota YK:n lapsen oikeuksien komitea viimeisissä Suomea koskeneissa päätelmissään (2011)¹².

Viime vuonna julkaistussa romanilasten ja -nuorten palveluiden nykytilaa koskeneessa kartoituksessa¹³ todetaan, että kodin ja koulun välistä vuorovaikutusta olisi kehitettävä entistä toimivammaksi ja avoimemmaksi. Romanien yleinen koulutushistoria huomioiden romanivanhemmat tarvitsisivat usein perheen ulkopuolista tukea tukeakseen omia lapsiaan koulunkäynnissä.

Kokemustiedon mukaan vanhemmat kaipaavat esimerkiksi tietoa siitä, millaista tukea oppimisvaikeuksista kärsivälle lapselle voitaisiin koulussa ja kotona tarjota. Lisäksi kouluympäristössä tulisi huomioida se, että vaikka romaniväestön suhtautuminen koulutukseen on muuttunut entistä myönteisemmäksi, elävät monet romanilapset arkea, josta lähipiiristä puuttuu malli kouluttautuneista aikuisista. Lapsen vahvuuksien tunnistamisen ja tukemisen sekä tulevaisuuden suunnittelemisen kannalta opinto-ohjaajat ja koulukuraattorit nähdään olevan tärkeässä asemassa. Myös romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat koetaan tärkeäksi tueksi kouluympäristössä, jossa romanioppilas on monesti ainut kulttuurinsa edustaja. Oman kielen oppimisen merkitys lapsen identiteetin kehittymisen kannalta olisi myös tärkeä tunnistaa, ja edistää toimia, jotta yhä useampi romanilapsi oppisi romanikieltä.

Saamen kielen ja saamen kielellä annettava opetus ja varhaiskasvatus

Monet saamen kielten osaamisen ja kulttuurin vahvistamisen sekä yksilön kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta keskeiset toiminnot, kuten kielipesätoiminta, ovat riippuvaisia niille määräajoin myönnettävästä harkinnanvaraisesta rahoituksesta. Saamelaistoimijat ovat tuoneet esille, että jatkuva rahoituksen epävarmuus vaikeuttaa kyseisten toimintojen kokonaisvaltaista ja pitkäjänteistä kehittämistä. Lisäksi toimijoiden näkemyksen mukaan saamen kielen elvytysohjelman toimeenpanoa on vaivannut tehottomuus. Esimerkiksi jo vuonna 2013 suunnitteilla ollut¹⁴ saamen kielten etäyhteyksiä käyttävän

¹² CRC/C/FIN/CO4*, kohdat 52-53.

¹³ Tarja Boelius: Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana LAPE-muutosohjelmaa. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (2017).

¹⁴ Ks. Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi, s. 58 ehdotus 3: Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus laativat yhteistyössä Lapin aluehallintoviraston ja saamelaiskäräjien kanssa suunnitelman etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen järjestämisestä vuoden 2013 loppuun mennessä.

opetuksen pilottihanke sai vaadittavan rahoituksen opetus- ja kulttuuriministeriöltä tänä keväänä (2018). Toistaiseksi saamen kielten etäopetusta on hyödynnetty vähän ja satunnaisesti.

LSKL korostaa lapsen oman kielen oppimisen merkitystä ja esittää tässä yhteydessä huolensa erityisesti saamen kielen opetuksen tilanteesta Suomessa. Samaan aikaan kun saamen kielellä annettu ja saamen kielen opetus on vakiinnuttanut asemansa saamelaiden kotiseutualueella, on kotiseutualueen kuntien ulkopuolella opetuksen toteutumisessa todettu olevan huomattavia ongelmia. Kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielen opetusta annetaan perusopetusta täydentävänä kielen opetuksena, eikä kunnilla ole lakisääteistä velvoitetta saamen kielen opetuksen järjestämiseen toisin kuin kotiseutualueella. Kuitenkin selvä enemmistö kouluikäisistä saamelaislapsista asuu kotiseutualueen ulkopuolella. Lapsiasiavaltuutetun vuoden 2016 vuosikertomuksen mukaan yli 50 % kouluikäisistä saamelaislapsista ei saa lainkaan oman kielen opetusta koulussa ja lapset, jotka nyt ovat saamenkielisen varhaiskasvatuksen piirissä, siirtyvät suomenkieliseen esi- ja perusopetukseen.

Sama ongelma koskee varhaiskasvatusta: Saamelaisen varhaiskasvatuksen piirissä on saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella noin 50 lasta eli alle 5 % kotiseutualueen ulkopuolella asuvista saamelaislapsista. Kotiseutualueen ulkopuolella kunnat vastaavat itse varhaiskasvatuksen kuluista kokonaisuudessaan, minkä seurauksena kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielisiä päivähoitopalveluita on vaikea saada. Kaupungeissa kodin ja päiväkodin välinen huomattavan pitkä etäisyys vaikuttaa monesti siihen, onko perheellä tosiasiallista mahdollisuutta laittaa lapsensa saamenkieliseen varhaiskasvatukseen. Tästä on hyvänä esimerkkinä Helsingin useat saamenkielisen varhaiskasvatuksen kokeilut. Ryhmät ovat hiipuneet pois, koska kulkeminen ryhmiin on ollut vaikeaa.¹⁵

Sekä saamen opetuksen että saamenkielisen varhaiskasvatuksen järjestämisen keskeisenä haasteena on ollut kotiseutualueella ja sen ulkopuolella koulutetun henkilöstön vähyys. Pätevän henkilöstön kouluttamisen ohella on tulevaisuudessa syytä kiinnittää huomiota myös rekrytointipolitiikkaan, sillä suomalaiset kaupungit kilpailevat harvalukuisista saamenkielentaitavista opettajista esim. Norjan kanssa, jossa yleinen palkkataso on Suomea korkeampi.

Varhaiskasvatuksen työntekijätilanteen voidaan odottaa paranevan jonkin verran lähivuosina saamenkielisiä lastentarhanopettajia kouluttavan hankkeen päätyttyä. Vuonna 2016 käynnistyneessä koulutuksessa kiinnitetään erityistä huomiota saamelaisen kasvatuksen ja perinteisen tiedon sekä kielen oppimisen pedagogisiin käytäntöihin ja menetelmiin.

Myös opetushenkilöstöpulan voidaan odottaa helpottavan tulevaisuudessa Ketterä korkeakoulu -hankkeen saaman, opetus- ja kulttuuriministeriön (2018) myöntämän hankerahoituksen myötä. Oulun yliopistossa toteutettava hanke mahdollistaa jo muissa aineissa pätevyyden saavuttaneille opettajille saamen kielten opiskelun ja saamenkielisen opetustyön. Hankkeen myötä saamenkielistä opetusta hoitavat epäpätevät opettajat voivat puolestaan hankkia aineenopettajan kelpoisuuden.

Opetushenkilöstön lisäksi saamenkielisestä oppimateriaalista on pulaa. Lisäksi olemassa oleva oppimateriaali kaipaa päivittämistä. Lisähaasteen tilanteeseen asettaa uusi kansallinen opetussuunnitelma, jossa painotetaan digitaalisten materiaalien käyttöä. Sähköistä saamenkielistä oppimateriaalia ei tällä hetkellä ole tarjolla.

¹⁵ Riitta Lehtola – Pia Ruotsala (2017): Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus - Saamelaiden lasten-, nuorten ja perheiden palvelut.

Venäjänkielisten lasten hyvinvoinnista puuttuu yhtenäinen kokonaiskuva

LSKL haluaa vielä lopuksi tuoda esille huolensa siitä, että Suomessa asuvien venäjänkielisten lasten asemasta ja elinolosuhteista ei kerätä systemaattisesti tietoa. Ylipäätään Suomen venäjänkielistä väestöä kattavasti koskevaa tutkimusta on tuotettu melko vähän.

Yksittäisten Suomessa toimivien järjestöjen kautta välittyy jonkin verran tietoa venäjänkielisten lasten tilanteesta Suomessa, mutta tämä tieto on summittaista ja osin tiedot tilanteen kehittymisestä ovat ristiriitaisia. Kansallisella tasolla puuttuu kokonaiskuva venäjänkielisten lasten tilanteesta.

Tilanne näyttäytyy huolestuttavana erityisesti viime aikaisia tutkimustuloksia vasten: Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan sen tuottamat tulokset vahvistavat aikaisempia tutkimustuloksia, joiden mukaan yleisesti ottaen ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi ja terveys poikkeavat suomalaista syntyperää olevien hyvinvoinnista¹⁶. On kuitenkin tärkeä huomioida, että ulkomaista syntyperää olevat eivät ole yhtenäinen ryhmä, minkä vuoksi tarvitaan tietoa yksittäisten ryhmien tilanteesta ja taustatekijöistä.

¹⁶ Ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä vuonna 2017:
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135234/URN_ISBN_978-952-302-910-1.pdf?sequence=1.